

Peter De Graef over Rechtschapenheid

De laatste keer dat ik dat woord hoorde was toen ik mij een aantal dagen niet geschoren had? We moesten dringend ergens heen en ik wilde me nog scheren. 'Laat toch staan' zei Liesbet. Ik zeg: 'ik zie eruit als een zwerver'. 'Integendeel' zegt zij.' Je ziet er heel ehm ... 'Ik zeg 'wat!?' 'Wat!?' 'Wat!?' '... n'ja, rechtschapen zie je d'r uit.' Ik kon effe niet volgen. Ik zeg 'Wordt het erger als ik alleen met m'n ogen een beetje schuin omhoog naar de zoldering opkijk.' 'Hoe bedoel je!?' 'Je hebt het van die plaatjes volgens mij, die Christussen die met een beste blik in een straal hemels licht kijken, terwijl ze hun blote hart showen. Die baard gaat eraf. Wat is dat nu.'

Rechtschapenheid is vooral een bijbels begrip, weer zo'n oud woord dat in mijn beleving met ego gerelateerd is. Mijn vader was een gehandicapte borderliner. - 's Geen verwijt. 's Een diagnose. - Qua handicap had hij polio, en na zijn dood heb ik ontdekt dat mijn broer en ik perfect pasten ik een profiel dat werd aangereikt in een boek met als titel *How to survive a borderline parent*. Met als ondertitel *I never knew it had a name*. Mijn arme vader had een persoonlijkheidsstoornis. Hij vond zichzelf superbelangrijk. En dat kon hij niet helpen. En het allerbelangrijkste aan zichzelf vond hij 'plichtsbewustzijn' en 'rechtschapenheid.' Die heeft hij er bij ons ontzettend in zitten hameren, die twee. Hij heeft ons opgevoed omdat dat zijn plicht was, een opvoeding die liep langs straffen die door rechtschapenheid waren ingegeven. Als je 'm echt wilde kwetsen moest je alleen maar zeggen dat hij zijn plicht verzuimde of niet rechtschapen was. Maar dat durfde niemand.

Het gevolg is dat ik persoonlijk beide deugden verafschuw. Vandaar: die baard eraf. Geef mij maar liefde, plezier en enthousiasme, het recht om fouten te maken en buiten de lijntjes te kleuren, het recht om te vallen en weer op te staan, om te kwetsen en weer goed te maken, kortom het recht aan niemand verantwoording te hoeven afleggen. Dank u, papa. Ik zou niet weten hoe ik hier ooit op gekomen was zonder jouw debiele voorbeeld.

Sorry nu moe'k een beetje huilen want ik meen dit ik oprecht. En hij wéét het. Al is hij dood. We hebben ons verzoend. En dit is ons verhaal. Ik heb het juiste geleerd door het foute te ervaren. En hij heeft het op zich genomen om mij die ervaring te schenken. Dank daarvoor.

En daarmee is een ander woord gevallen. Oprechtheid. Ik meen het oprecht. Een woord dat verwant is aan rechtschapenheid maar moeilijker te realiseren. Rechtschapenheid is in concreto vaak iets wat andere mensen over jou denken. Of wat je zelf over iemand anders denkt. Oprechtheid is diezelfde eigenschap, maar in je eigen binnenste ervaren.

Oprechtheid is een veel relatiever begrip dan rechtschapenheid. Rechtschapen is iemand. Of hij is het niet. Punt. Maar oprecht is men altijd ten opzichte van, in relatie tot ... iets anders. Tegenover zichzelf, tegenover God, tegenover de partij, het bedrijf.

Bij de laatste drie gaat het dan om een vorm van loyaliteit. Men houdt zich aan de voorschriften, consensus, de mentaliteit van bedrijf of partij, men houdt zich aan de tien geboden en noemt zich op grond daarvan oprecht. Maar wanneer men het ten opzichte van zichzelf gaat gebruiken; 'Ik ben oprecht ten opzichte van mezelf' - dan wordt het een kruierend begrip. Want wie of wat is die 'mezelf.' Wie ben jij dan, oprechterik!?

Ik kan mijn geliefde bedriegen en oprecht blijven tegenover mezelf. Ik kan als SS-er in de Oekraïne duizenden joden ombrengen zonder iets aan oprechtheid in te boeten. Ik als IS-er in Syrië oprecht iemand zijn hoofd afsnijden.

Rechtschapenheid is op deze voorbeelden niet van toepassing. Oprechtheid des te meer. Vandaar dat het voor daders zeer moeilijk is (nadien) om zich schuldig te voelen. Want als achteraf al zou blijken dat het fout was wat ze deden dan was de ideologie, of het uitgangspunt dat ten grondslag lag aan hun daden fout, maar zijzelf daarom niet. Omdat ze geloofden in die ideologie of dat uitgangspunt en oprecht bleven tegenover hun overtuiging.

Rechtschapenheid is christelijk en gerelateerd aan het geloof in de tien geboden. Het vijfde gebod maakt rechtschapen doden onmogelijk. Oprechtheid daarentegen is gerelateerd aan om het even welk geloof.

Brengt ons weer bij de vraag wat is 'geloof'!? Daar hebben we al's columns aan gewijd. Geloof is het vermogen van de mens om zich iets zo sterk te verbeelden, voor de geest te halen, te visualiseren dat je het als werkelijkheid gaat ervaren. Iemand gelooft in God, dan kan hij zich die God zo concreet voorstellen dat hij de aanwijzingen voor zijn bestaan overal in zijn omgeving zal ontdekken. Iemand anders gelooft niet in God. Dan kan die net zo goed het niet bestaan van God

zich zo concreet voorstellen dat hij de bewijzen daarvoor overal in dezelfde omgeving om zich heen zal treffen. Geloof is een kwestie van verbeelding, voorstellingsvermogen en oprechtheid een kwestie van trouw aan die verbeelding.

Ons geloof en onze overtuigingen - waarvan we er velen heimelijk koesteren - zijn de ruggengraat van wie we denken te zijn. Daarnaast bestaat onze identiteit uiteraard ook uit onze naam, beroep, geschiedenis en voorkeuren etc. Maar betreffende al die dingen kunnen we makkelijk een grapje verdragen. Wanneer het evenwel gaat om onze overtuigingen, dan is humor niet meer veilig.

Want wat als zou blijken dat onze overtuigingen niet waar zijn. Stel ik kom uit Staphorst en op een goeie dag komt de dorpsoudste bij me aanbellen: 'Ik kom even opbiechten dat God niet bestaat. Ik heb jullie dat mijn hele leven wijs gemaakt maar ik word daarvoor betaald door een multinational. Werd! Tot voor kort! Want ze betalen niet meer dus ik kap er ook mee. En ik hou mijn mond niet langer. En Hij bestaat niet.' Of stel je voor je bent Halbe Zijlstra, - moeilijk voor te stellen, weet ik maar probeer toch maar - je bent dus Halbe Zijlstra en op een dag zit God ineens naast je in de auto. 'Halbe, moet je horen. Je bent niet goed bezig.'

Ik hoef u in beide gevallen de verbijstering niet te schetsen. Het ongelooft. Men zal het niet aanvaarden. Men zal het ontkennen. Op dezelfde wijze was het voor een SS-er uitermate moeilijk om te aanvaarden dat Hitler fout was in de oorlog, of voor een Syriëstrijder om in te zien dat Al Bagdadi er naast zit.

We zouden eraan moeten wennen ervanuit te gaan dat wat we geloven per definitie fout is. Zoals dat wat algemeen werd aanvaard in de middeleeuwen ons nu als absurd voor komt, zo zullen ook binnen een even grote tijdsperiode in de toekomst onze huidige overtuigingen volkomen onbegrijpelijk zijn; dat er alleen materie is en verder niks, dat wij alleen ons lichaam zijn, dat we dieren zijn etc. etc.

Wanneer we kritisch naar ons geloof durven kijken en ons geloof in potlood noteren met een gummetje binnen handbereik in plaats van het - zoals we liefst willen - in steen uit te hakken, dan zal oprechtheid en rechtschapenheid veranderen van een deugd in een ondeugd. Want in wezen zullen ze betekenen: een vorm van schatplichtigheid aan een volkomen arbitrair geloof.

Ik ben acteur. En als ik speel heb ik maar één doel. Oprechtheid. Zo voor 1000% geloven in de verbeelding die ik oproep, dat ze werkelijkheid wordt. Voor iedereen!

Ik omdat, ik acteur ben, ik wéét dat ik dat doe. Maar vele mensen op belangrijke plekken in onze samenleving - politici, verkopers, bankiers - die doen precies hetzelfde. Ze verzinnen iets zo krachtig dat het werkelijkheid wordt. Voor iedereen. Maar het blijft een verzinsel en ze weten dat niet. We doen het allemaal. Allemaal leven we in het verzinsel waarin we oprecht geloven. Om daar bovenuit te stijgen moeten we een gevoel kweken voor de virtualiteit van onze overtuigingen en een talent om meerdere verhalen naast elkaar te laten bestaan.

Een overtuiging, een theorie - hoe onderbouwd en met harde bewijzen onderschreven ook - is niet meer dan een bril waardoor we, een instrument waarmee we naar de werkelijkheid kijken.

Neem een kip. De een maakt een geluidsoptname van de kip. De ander legt het beest onder de microscoop. Dan gaan ze elkaar oprecht de kop inslaan, de ene met z'n bandrecorder, de andere met z'n microscoop. 'Dit is een kip. Nee, dit is een kip!' Dat is wat wij mensen al eeuwen doen. Met rechtschapenheid als raketbrandstof. Terwijl ... beiden hebben ze een punt en beiden zitten ze ernaast.

Dit geldt voor alle overtuigingen, voor elk geloof. Het is alleen maar een verhaal waarmee een deel van de waarheid wordt ontsluit. Ook het meest onzinnig gewauwel van een dronken dakloze is een getuigenis, een afdruk van de werkelijkheid waarin die man zich op dat moment bevindt en verdient als dusdanig onze aandacht en respect. Maar om een zo volledig mogelijk plaatje te krijgen moeten we leren al die verhalen naast elkaar te laten bestaan. De werkelijkheid als multi-story. En daar mag je dan je oprechtheid en je rechtschapenheid weer ongegeneerd op loslaten.

Veel plezier d'r mee!

Deze column was te horen in De Ontbijtclub van MATZER Theaterproducties d.d. 20 november 2016.